תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי רבי עקיבא איגר · סדר זרעים

חידושי רבי עקיבא איגר על מסכת ברכות

רבי עקיבא איגר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חידושי רבי עקיבא איגר על מסכת ברכות

רבי עקיבא איגר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חידושי-רבי-עקיבא-איגר-על-מסכת-ברכות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ד. 4
דף ד: 5
דף ח. 5
דף ט: 5
דף י: 5
דף יד: 6
דף טו. 6
דף טז. 7
דף כ. 7
דף כ: 8
דף כא. 10
דף כא: 11
דף כג: 16
דף כח. 17
דף לה. 17
דף לה: 17
דף לו. 18
דף לו: 18
דף לז. 19
דף לז: 20
דף לח. 20
דף לט. 20
דף לט: 21
דף מה. 21
דף מח. 22
דף מט. 22
דף מט: 22
דף נד. 23

דף ב.

גמרא וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש כו' דלמא ביאת אורו.
אזמן אכילת כהנים בתרומה פריך, מנ"ל דהקרא מיירי בביאת שמש ממש דהיינו צאת הכוכבים, דלמא מיירי רק בביאת אור השמש דהיינו התחלת שקיעה, כך פירשו בתוספות. תמוה לי דמאי פריך דלמא ביאת אורו מה בכך דאיכא לספוקי דביאת אורו הוא, הא מ"מ אסורים לאכול תרומה מספק דדלמא ביאת שמשו, וי"ל דהכי פרכינן כיון דיש ספק בפירוש הקרא אי ביאת שמשו אי ביאת אורו, יהיו מותרים בתרומה בין השמשות מטעם ס"ס, ספק ביאת אורו, ואת"ל ביאת שמשו, דלמא בה"ש לילה, והיה לו ביאת שמש, ואף דשני הספקות לא נולדו יחד, דתחילת שקיעה נולד ספק הא' דשמא ביאת אורו הוא, ואח"כ בתחילת ביאת השמש נולד ספק הב' דשמא בה"ש לילה, מ"מ י"ל דבס"ס דדינא ל"צ שיהי' נולדו יחד. וא"ת והא הכא אתחזיק איסורא ולא מועיל הס"ס, וי"ל דדוקא בספיקא במעשה, בזה חזקת איסור מכריע דכך היה המעשה, אבל בספיקא דדינא ל"ש לומר דהחזקה מכריע הדין, ומ"מ קשה דהא הכא ישל"מ להמתין באכילה עד שיהי' וודאי לילה, ולכמה פוסקים לא מהני ס"ס בדבר שיל"מ, וי"ל למ"ש הפר"ח דבספיקא דדינא לא אמרינן דבר שיל"מ אסור בספק דרבנן, הכי נמי י"ל דבספיקא דדינא ויש ס"ס לא אמרינן בזה חומרא דיש לו מתירין:

דף ד.

גמרא, חכמים דאית להו דזמן ק"ש עד חצות כמאן ס"ל, [אי כר"א דבשכבך כל זמן שבני אדם עוסקים לילך לישכב זה מקדים וזה מאחר, לימרו כר"א עד סוף אשמורה הראשונה, ואי כר"ג דבשכבך כ"ז שבני אדם שוכבים לימרו כר"ג דזמנו עד עמוד השחר, ומשני] לעולם כר"ג ס"ל והא דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. יש לפרש דזה היתה כוונת שאלת בני ר"ג במתניתין דריש פירקין והיינו דנסתפקו בדבר, אי מה דאמרו חכמי' עד חצות הוא מדינא משום דעד חצות בני אדם עוסקים לילך ולישכב, והא דס"ל לר"א עד סוף אשמורה ראשונה הוא מדין הרחקה בעלמא, או דר"א מדינא, דשיעור מה דהולכין לישכב הוא רק עד סוף אשמורה ראשונה, והא דרבנן סברי עד חצות. ע"כ דס"ל כ"ז שבני אדם שוכבין, ומדינא עד שיעלה ע"ה, אלא דאמרי עד חצות מדין הרחקה, והשיב להם ר"ג רבנן כוותי ס"ל, והביא ראיה ולא עוד אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות והיינו כיון דממנ"פ מוכח סברת הרחקה או בדר"א או בדרבנן מסתבר

יותר דטעמייהו דרבנן משום הרחקה, כיון דמצינו להם הרחקה כזו ממש בשאר דברים, כן מצאתי כתוב לזקיני מארי מאור הגולה רבינו אברהם ברודא זצללה"ה:

דף ד:

בתר"י ד"ה וכל העובר, יש לתמוה וכו'.
יש לתמוה דבסוגיא שלפנינו זהו פרכת הש"ס מ"ש בכל דוכתא דלא תני חייב מיתה ומ"ש הכא דקתני, ומשני משום דאיכא אונס שינה, ואב"א לאפוקי ממ"ד תפילת ערבית רשות קמ"ל דחובה:

דף ח.

בתר"י ד"ה לעולם, דהרי מצינו הרבה פסוקים שאין להם תרגום, כגון פסוקים של ברכת כהנים.
בחומשים שלנו יש תרגום על פסוקים אלו:

דף ט:

בתר"י ד"ה וכתב הרי"ף וע"כ צריך שלא ישערו בצמצום:
לא זכיתי להבין הא אדרבה אם מתירא מלצמצם שיגיע עד גאל ישראל בתחילת הנץ דמתחיל הרבה קודם הנץ. ואפ"ה חושש שמא יעבור זמן ק"ש מלקרו' עד אחר הנץ, מכ"ש אם אינו רוצה לצמצם ורצונו לקרות רק פרשה א' קודם נץ דהיינו שמאחר הזמן ומתחיל מעט קודם הנץ משך זמן קריאת פרשה א' דיש לחוש יותר דאולי יעבור זמן המעט ותנץ החמה קודם ק"ש, ודברי הרי"ף נראה פשוטים דהחשש משום תפלה דזמנו דווקא אחר הנץ, מש"ה אם יצמצם לקרות עד גאל ישראל קודם הנץ חיישינן אולי יגיע עד גאל ישראל קודם הנץ ויתפלל שלא בכוונה, לזה מאחרים קצת להתחיל מעט קודם הנץ בענין שיקרא עכ"פ פרשה א' קודם הנץ, דאף אם לפעמים יטעה ויתחיל קצת קודם לזה מ"מ כשיגיע לתפלה כבר תנץ החמה, והכי דייק לישנא דהרי"ף, ולדברי רבינו יונה צ"ע:
שם מלשון מפרק הרים דמתרגמינן מותק טוריא (מלכים א' י"ט א'), ובתרגום שלנו איתא מפרקין טוריא, ובערוך כתב ותיק, בלשון יוני איש בעל מדות ומעלות טובות:

דף י:

בתר"י ד"ה ואע"פ כו' דפשטיה דקרא על אמ"ה.
תמוה לי הא אמ"ה נפקא מקרא אחרינ' דלא תאכל הנפש עם הבשר, כדאיתא בחולין (דף

קב), ובסנהדרין (דף סג) דרשינן מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה דהוא עובר בל"ת, ת"ל לא תאכלו על הדם, והיינו בחותך כזית בשר אחר שחיטה בעת הפרכוס, דצריך להמתין מלאכול עד שתצא נפשה לגמרי, עי' רש"י חולין (דף לג ע"א) אבל על אמ"ה לא קאי:

דף יד:

גמרא, קסברי במערבא ואמרת אליהם נמי לא הוי התחלה. קשה לי הא אמרינן במגילה (דף כב ע"א) כל פסוקא דלא פסקי' משה באורייתא לא פסקינן ליה וא"כ איך חלקו הפסוק לשתים ולא אמרו רק עד ועשו להם:

דף טו.

גמרא, ע"כ לא קאמר ר' יוסי לא יצא (אם לא השמיע לאזנו אלא גבי ק"ש דאורייתא אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן). קשה לי מה צורך להאריך בזו, ואיך ס"ד דלר"י חרש המדבר ואינו שומע שתרם כיון דלא השמיע לאזנו יהי' אף דיעבד אין תרומתו תרומה, והא במתניתין (דתרומות ח, ו) קתני דאלם שתרם תרומתו תרומה, הרי דבדלא בירך כלל ג"כ תרומתו תרומה. וא"כ מה שיאטי דינא דלא השמיע לאזנו לכאן, וכי גרע מלא בירך כלל:

גמרא וברכה דרבנן, פירש"י דאמור רבנן כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. נראה לפרש דאם היו הברכות חלות אחר עשייתו כדרך הודאה על שזכה לעשותו, בזה גם אלו הי' הברכה דאורייתא לא הי' ס"ד לומר דבשביל חסרון הברכה לא יהי' תרומתו תרומה, כיון דהמצוה הי' בהכשר וכראוי אין סברא דבשביל מה שעשה אח"כ שלא כהוגן שלא בירך לאחרי' יתבטל המצוה למפרע (ובפרט למה שהקשה לי חכם אחד עמ"ש הצל"ח בחי' לקמן (דף מ') בפירושא דמתניתין דלא שכחתי לברך דהוא מדאורייתא דאף דברכות דרבנן מ"מ מה"ת להודות לה' שזכהו לעשות מצותו, דקשה עליו מסוגי' דידן דאמרינן וברכה דרבנן הא מ"מ יש חיוב דאורייתא לברך להודות, ולפי הנ"ל ניחא כיון דההודאה אחר עשיית מצוה אינו מזיק ומגרע להמצוה) ולזה דקדק רש"י דמברך עובר לעשייתן דבזה יש מקום לומר דאילו הי' הברכה דאורייתא הי' מעכב על התרומה דהוי כתרם שלא כדין:

דף טז.

בתר"י ד"ה ודברת בם כו' בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים כו' כלומר אפילו בק"ש כו', ודברת בם עשה אותם קבע שיהיו כל דבריך בזה, וכן אמרו בירושלמי, מכאן השח שיחת חולין כו'.

תמיהני הא ביומא (דף יט) איתא א"ר השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרי', דמשמע ולא בד"א היינו דדבורך יהי' רק בם, דהיינו בק"ש אבל בדברים אחרים לא תדבר היינו דלא תדבר שיחת חולין, ולא דקאי שלא יפסיק בק"ש בד"א, וההוא דעשה אותם קבע היינו שלא יקרא ק"ש דרך עראי שלא ירמוז בעיניו כמו שפירש"י שם:

דף כ.

גמרא, שב ואל תעשה שאני, [ומ"ה ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ואירע לו מת מצוה מטמא לו משום גדול כבוד הבריות, משום דביטול הפסח ומילה הוא בשב וא"ת, אבל בקום ועשה אין כבוד דוחה ל"ת שבתורה]. הקשה רש"י ז"ל מ"מ נילף מנזיר ומכה"ג דמטמא למ"מ, ושם הוי קום ועשה, ותירצו בתוס' דשאני נזיר שכן ישנו בשאלה, ושאני כה"ג שכן לאו שאינו שוה בכל. וקשה לי על פירושם, דהא לדבריהם ע"כ פרכת הש"ס רק מלשחוט פסחו, וס"ל דהברייתא אתיא כמ"ד נשים בראשון חובה, והוי שוה בכל, אבל מלמול בנו וודאי ליכא קושיא דהא אינו שוה בכל, ולפ"ז קשה הא מדקתני בברייתא ולמול בנו יכול לא יטמא, הא דלא ילפינן מטומאת כהן, דמה דאינו שוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות, היינו משום דחמור שהוא מצוה שבכרת וא"כ היא גופה תקשה מנ"ל דולאחותו אתיא להולך לשקוט פסחו ולמול בנו, וללמוד מן לשחוט פסח דבשב וא"ת אף דשוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות, דלמא הקרא אתיא ללמול בנו ומשום דאינו שוה בכל, אבל בשוה בכל י"ל דלא מהני שב וא"ת. ולשטת רש"י בפירוש שני דלמול היינו משום דמילת זכרים מעכבתו מלאכול בפסח, א"כ מירי הכל מפסח, וי"ל דלמול בנו בעלמא ל"צ קרא, דילפינן מטומאת כהן, כיון דאינו שוה בכל, אבל מדברי תוס' עצמן ד"ה אמרת, נראה להדיא דמפרשים כפי' א' דרש"י דלמול בנו הוא ענין בפ"ע קשה, ע"כ נראה פי' ב' דרש"י ז"ל עיקר:

בתר"י ד"ה תפילה וכו', חיובא דרבנן הוא.

תמוה לי, הא הוא איבעי' דלא איפשטא. אי נשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן, ורוב פוסקים פסקו דהוא דאורייתא, היינו דס"ל דמשמע דרבא ס"ל דהוא דאורייתא,

אבל בהיפוך לפסוק דמדרבנן הוא לא ידעתי מקום לזה, והו"ל לרבינו יונה למנקט דהוי ספק, דהא נ"מ באכלו כדי שביעה ומסופקים אם ברכו בהמ"ז, דאם הוא דרבנן א"צ לברך מספק, ואולי י"ל דגם אם הוי ספק א"צ לברך מטעם ס"ס. ספק כבר ברכו וספק דאין מחויבות כלל, ולגבי דרבנן סגי בחד ספק שמא ברכו וכתבתי מזה בש"ע א"ח (סימן קפד) וצ"ע:

דף כ:

גמרא, ובברכת המזון פשיטא [דנשים חייבות], קשה לי, הא מבעי לקמן אם נשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן. וא"כ טובא קמ"ל דאי חייבות דמתני' דאורייתא אשמעינן לאפוקי אידך צד דלא לחייבו כיון דלא נטלו חלק בארץ, ואי חייבות דמתני' מדרבנן פשיטא דהוי חידוש וצריך למתני דחז"ל חייבו אותן לברך, (אב"ה עיין ריש מסכתא מעילה דמקשה בגמרא קתני קדשי קדשים ששחטן בדרום מועלין בהם פשיטא וע"ש עמוד ב' דלרבה מועלין בהן מדרבנן ולרב יוסף שם מועלין מדאורייתא ותיקשי נמי כקושי' אבא מארי נ"י, דאי סבר האי תנא דמועלין מדאורייתא קמ"ל דלא תימא אם עלו ירדו והוי דאורייתא, ואי קסבר מועלין מדרבנן פשיטא דטובא קמ"ל דחז"ל גזרו ביה מעילה) שוב הוגד לי שקושיא זו כבר כתובה על הספר. ובחדושי רשב"א כתב ולפי ההלכה לא קיי"ל כרבינא אלא כרבא חדא דרבא רביה דרבינא ועוד דאמרינן לעיל וחייבים בבהמ"ז פשיטא מה"ד כו' אלמא מלתא דפשיטא היא לכולהו דחייבות מדאורייתא עכ"ל, וזהו שפיר להוכיח דס"ל לסתמא דתלמודא כרבא דחייבות מדאורייתא אבל מ"מ כיון דחזינן דרבינא מספקא ליה לומר דפטורות או מטעם דלא נטלו חלק בארץ או מטעם דאינן בני ברית ותורה כמ"ש בתוס' דאמרינן לקמן (דף מט) כל שלא אמר ברית ותורה לא יצא, ולכל אחד מהטעמים יקשה נהי דאיהו ס"ל דחייבות מדאורייתא מ"מ מנא לן דלרבא ליכא שום צד סברא לפוטרן, דלמא סברא יש אלא דהוא הוכיח מההיא דאשה מברכת לבעלה דהוי דאורייתא ודהנך טעמים אין פוטרין אותן אבל מ"מ י"ל דחידוש הוא שלא לפוטרן מטעמים הנ"ל ול"ש למפרך פשיטא. ולדברי התוס' דאיבעיא דרבינא משום שאינן בני ברית ותורה אפשר ליישב דפרכת הש"ס פשיטא היינו לרב דס"ל (בדף מט) דלא אמר ברית ותורה יצא, ולדידיה פשיטא דנשים חייבות מדאורייתא, וזה ודאי ל"ש לומר דהך עצמו אשמעינן דלא אמר ברית ותורה יצא דחידוש זה גם באנשים. ולפ"ז אזדא ראיית הרשב"א שזכרנו כיון דמוכרחים לומר דסוגיא דפריך פשיטא אזלא לרב ולדידי' באמת פשיטא דחייבות מדאורייתא, אבל לדידן

דקיי"ל דל"א ברית ותורה לא יצא ידי חובתו י"ל דקיימא איבעי' דרבינא דאפשר מכח זה נשים פטורות מדאורייתא.

ובהגהת אשרי פ"ק דמגילה (סי' ד') ונשים חייבות בבהמ"ז מן התורה אבל אינן מוציאות את האנשים שאינן יכולין לומר ברית, ולכאורה תמוה הא אמרינן בסוגיין נ"מ לאפוקי רבים יד"ח הרי דאם חייבות מדאורייתא יכולין להוציא אנשים, וי"ל דס"ל דזהו ודאי דאין נשים חייבות בהזכרת ברית ותורה. אלא דהאיבעי' אם מכח זה פטורים מכל בהמ"ז או דמ"מ חייבות לברך מה"ת בלי הזכרת ברית ומה שאמר נ"מ לאפוקי רבים יד"ח היינו דהרבים יאמרו ברית ותורה בעצמם ובשאר הבהמ"ז יהיו יוצאים בשמיעה מהנשים, ומ"ש בהג"א אבל אין מוציאות את האנשים היינו בהזכרת ברית:

גמרא, נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן (מה דבעי רבינא אי נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן, נ"מ להוציא את האנשים י"ח). קשה לי לרבינא לשיטתו דסובר דהרהור כדבור דמי אף אם אשה בבהמ"ז דרבנן מ"מ יהיו יוצאים אנשים בברכתן, דכיון ששומע, לא גרע מהרהור, ואף דנראה דגם לרבינא מדרבנן בעי שיוציא בשפתיו, דאל"כ תקשה אמאי אין בעל קרי מהרהר בתפלה, וע"כ צ"ל דבק"ש יהרהר כדי לצאת ידי דאורייתא, אבל בתפלה שהוא דרבנן לא יועיל במה שיהרהר, דמדרבנן לא חשיב הרהור כדבור, מ"מ קשיא דלצאת בבהמ"ז ידי דאורייתא יצא בהרהור ולגבי דרבנן נימא אתי דרבנן ומפיק דרבנן ויהא יוצא מטעם שומע כעונה (אב"ה עיין בתשו' אבא מארי נ"י):

גמרא, אלא הכא במאי עסקינן (הא דקתני בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה) כגון שאכל שיעורא דרבנן, דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. מדלא קאמר כגון דאכלי אינהו שיעורא דאורייתא ואיהו אכל שיעורא דרבנן, משמע דבאמת בכל גווני מוציאין, אף בשאכלו גם הם רק כזית או כביצה. וא"ת ובכה"ג אמאי יוציאו, והא גם אלו אכלו הן כדי שביעה נמי לא מחייבי כ"א מדרבנן וא"כ כשאכלו רק כזית הוי להו אינהו תרי דרבנן, ואיך אתו תרי דרבנן ומפיק לחד דרבנן, וי"ל דזה לא מקרי תרי דרבנן, דהרי חזינן בגדול שאכל כזית דיכול להוציא לחבירו גדול שאכל כדי שביעה ולא אמרינן בי' לא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא, והטעם דבהמ"ז הוא מברכות המצות ומדינא אף בלא אכל כלל יכול להוציא אלא דבעי שיאכל כזית מכח האסמכתא דואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך, א"כ גם בקטן שאכל כזית דשייך בי' ואכלת כו' הי' ראוי שיוציא לגדול שאכל כדי שביעה. ואינו מעכב בזה רק חסרון דקטנות, דהגברא בעצמותו לאו בר חיובא דמצוה כלל וא"כ ממילא יכול להוציא לגדול שאכל כזית, ולא מיקרי ב' דרבנן, דמה שאינו

מחויב עתה מצד שלא אכל כדי שביעה זהו אינו מזיק כלל דמ"מ בר חיובא הוא אילו יאכל, ויכול להוציא לבני חיובא דאורייתא.
ובתוס' פרק ב' דמסכתא מגילה (דף יט ע"ב) כתבו מכח קושי' זו דהכא מיירי באכלי אינהו כדי שביעה דוקא ומלבד דאין לשון הש"ע מסכים עם זה, גם מסברא תמוהין לי דבריהם טובא (אב"ה עי' לאבא מארי נ"י בתשובותיו חלק א' בפסקים סימן ז' ד"ה ואולי יש לומר ובדבור שאחר זה).

דף כא.

גמרא, והרי תפלה דבר שהציבור עוסקים בו (ומ"מ בעל קרי אינו מהרהר בתפלה בלבו כמו דאת אמר אליבא דרב חסדא דהרהור לאו כד"ד, דמ"מ מהרהר בק"ש כדי שלא יהיו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל). הקשו בתוס' אמאי לא הקשה מק"ש עצמו דקתני (בעל קרי מהרהר בלבו' ואינו מברך לפני' כו' ואיני רואה התחלה לקושייתם למ"ש תוס' בעצמם על מתני' ד"ה בעל קרי דמה דקתני אינו מברך, היינו אפילו בהרהור כדמשמע בגמרא, ביאור דבריהם הא דלא הוכיחו בפשיטות דאם איתא דמהרהר א"כ אין חילוק בין ק"ש לברכותי', היינו משום דהי' אפשר לומר דמתני' מיירי הכל בברכות לחוד וקאמר בעל קרי מהרהר הברכות בלבו ואינו מברך בפה לא לפני כו', ולא נזכר דין ק"ש במתני', וכדאיתא הכי בירושלמי, ולזה כתבו שאין הפירוש כן כדמשמע בגמרא, והיינו האי דמשנינן שאני תפלה דלית בה מלכות שמים, משמע דברכות נמי דלית בהו מלכות שמים דינם כמו תפלה, וע"כ הא דקתני מהרהר קאי אק"ש, וממילא מאי דקתני מברך היינו דאינו מהרהר.
ולפ"ז ליתא לקושייתם, דלא הוי מצי להקשות ממתני' דהוי מצי למימר דמתני' מיירי רק בברכות ובאמת מהרהר, ומה דתני ועל המזון מברך לאחריו היינו מברך בפה דבדאורייתא מברך בפה לצאת דהיכא דיצא ידענו לחלק בין דאוריי' לדרבנן כמ"ש בתוס', ומה דקתני ואינו מברך לפני' ולא קתני ולפניו מהרהר ואינו מברך היינו דבמזון לפניו אינו מברך כלל אפי' בהרהור כיון דהרהור לאו כדבור ואינו יוצא למה מהרהר דבברכה זו לא שייך שלא יהא כל העולם עוסקים והוא יושב ובטל. ומה דלא קתני דאומר ק"ש בדבור היינו דממילא נשמע מדין בהמ"ז, ונקט בהמ"ז לאורויי דכל בהמ"ז אף ברכה רביעית שהוא דרבנן אעפ"כ מברך דעשו חז"ל דין ברכה זו כדין בהמ"ז עצמו שלא יזלזלו בה, [וכמ"ש כן להדיא הפר"ח בליקוטיו] וכל מתני' כפשטא, אלא שאחר שהקשו מתפלה ומתרץ כיון דלית בי' מ"ש מוכח דמהרהר דמתני' קאי אק"ש:

דף כא:

גמרא אמר רבי יהודה ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא.
רבינו יצחק אלפסי ז"ל כתב דקיימא לן קריאת שמע דאורייתא, ותמהו עליו האחרונים למה לא פסק כר' יהודה דהוא רביה דר' אלעזר.
והנה בריש מסכתין בגמרא, במערבא בעי לה מבעיא, האי ובא השמש ביאת שמשו הוא או ביאת אורו הוא, והדר פשטו לה מברייתא דקתני משעה שהכהנים זכאים לאכול בתרומתן וסימן לדבר צאת הכוכבים, וקשיא לי למאי צורך פשטו מברייתא והא ממתני' הו"מ למפשט, דתלי זמן ק"ש דערבית בזמן אכילת תרומה, ואם איתא דביאת אורו הוא ואוכלים בתחלת שקיעה דהוא ד' מיל קודם צאת הכוכבים איך יקרא אז ק"ש דערבית הא יום גמור הוא, וכדפריך ר' יהודה לר' מאיר בברייתא והרי כהנים מבעוד יום הם טובלים הרי דבזמן תפלה שהוא זמן מועט קודם בה"ש הוי יום גמור לענין ק"ש וכש"כ בתחלת שקיעה.
לא מבעי להרא"ש דגם לר"י דזמן תפלת ערבית מפלג המנחה ואילך, דמ"מ לאו זמן ק"ש הוא דתליא בשכיבה בודאי קשה. אלא אף להתוס' דלר"י זמן ק"ש ג"כ מפלג המנחה ואילך דזמן ק"ש תליא בזמן תפלה, מ"מ הא חזינן דר"י הקשה לר"מ והלא כהנים מבע"י הם טובלים והיינו כמ"ש התוס' דבשלמא לדידי לא תליא כלל בזמן שכיבה אלא לדידך דאמרת משעה שהכהנים טובלים דאינו זמן תפלה דלר"י ז"ת במוקדם מזה, מפלג המנחה, ולרבנן לא הוי זמן תפלה עד הלילה, וע"כ דסבירא לך דק"ש תליא בזמן שכיבה ופריך והא מבע"י טובלים וליכא זמן שכיבה, א"כ כזה יקשה במתני' דאם איתא דביאת אורו הוא וכהנים אכלי בתחלת שקיעה איך תולה זמן ק"ש בזה כיון דאינו זמן תפלה וגם זמן שכיבה ליכא כיון דעודו יום גדול:
ויש לומר בזה למה דקדקנו עוד על פרכת הש"ס ודלמא ביאת אורו הוא, והא י"ל דבאמת ספוקי מספקא לן פירושא דקרא אי ביאת שמשו או ביאת אורו הוא ומאי דאסורים לאכול בתרומה הוא מטעם ספק דדלמא ביאת שמשו הוא, וניחא לן דהכי פריך דלמא ביאת אורו הוא, וכיון דיש עכ"פ ספק בפירושא א"כ יהא רשאים לאכול עכ"פ בבין השמשות מטעם ס"ס ספק ביאת אורו הוא ואת"ל ביאת שמשו דלמא בה"ש לילה הוא (אאב"ה עיין בחדושים ריש ברכות), ואולם מ"מ יקשה ע"ז מאי פריך דלמא ביאת אורו אימא דבאמת אכלי בתרומה בבה"ש וזמן ק"ש ג"כ בה"ש, ואדרבא היינו מרויחין בזה דלא יקשה בזה פרכת הש"ס רומיא דר"א אדר"א דאמר בברייתא דזמן ק"ש משעה שקידש היום בע"ש היינו בה"ש, דבאמת גם מה דאמר במתני' משעה שהכהנים

אוכלים היינו בה"ש, וצ"ל דהמקשן סמך דמפורש בברייתא וסי' לדבר צה"כ, ולפ"ז ניחא, דבמערבא העלו לדון דהוי ספק בפירוש הקרא אם ביאת שמשו אם ביאת אורו ויש להתיר באכילת תרומה בה"ש מדין ס"ס, וא"כ לא היה מקום לפשוט ממתני' דדלמא מה דקתני משעה שהכהנים אוכלין היינו בה"ש, ולזה פשטום הברייתא דקתני סימן לדבר צה"כ, ומוכח דבהחלט אמרינן דובא השמש היינו ביאת שמשו.

אמנם יש לידון טובא אם יש לדון להתיר בה"ש בתרומה מדין ס"ס כיון דעתה באנו לדון דשמא בה"ש לילה, ואם אחר אכילת תרומה בתחלת בה"ש יטמא בשרץ ויטבול עצמו מיד בתוך בה"ש, למחר יבא לאכול בתרומה מתחלת שקיעה מדין ס"ס, ספק ביאת אורו, ואת"ל ביאת שמשו שמא אתמול כשטבל עצמו בה"ש היה עדיין יום, והיה לו אתמול ביאת שמשו וא"כ יקל בזה ובזה והוי ס"ס דסתרי ודמי ממש למ"ש תוס' נדה (דף כז ע"א).

והנה יותר יש לתמוה כזה על פירש"י דפירש דאמאי דמשני לעיל (דמתני' דקתני משעה שהכהנים נכנסים לאכול, ולא קתני להדיא משעת צאת הכוכבים, דמלתא אגב אורחא קמ"ל דכפרה לא מעכבא מלאכול בתרומה) מקשה דענ"ל דכפרה לא מעכבא, דדלמא ביאת אורו היינו שיאור היום השמיני ויטהר האיש בהבאת קרבנותיו ואחר יאכל, ויקשה אמאי הוצרכו לבני מערבא לפשוט מהברייתא, הא ממתני' יש לפשוט דתולה זמן ק"ש דערבית באכילת תרומה, והא פשיטא דא"א לומר דיחול זמן ק"ש דערבית אחר שיאור היום, וכבר השיג רבינו זרחיה הלוי על פירש"י מכח קושיא זו, וטענה גדולה וחזקה היא, ואי דדלמא מתני' בלא מחסרא כפרה, גם בברייתא י"ל דמיירי בהכי.

ובגליון המשניות כתבתי להעמיד פירש"י, והוא דבמה דאמר בגמרא דמתני' קמ"ל דכפרה לא מעכבא קשה דיותר הו"ל למימר דקמ"ל דאף כשהגיע זמן ק"ש מותר לאכול אכילה מועטת דהיינו טעימה, דכיון דתולה זמן ק"ש בזמן אכילת כהנים בתרומתן ואיך אכלי הא הגיע זמן ק"ש, וע"כ דאכילה מועטת שרי והכהנים אוכלים היינו אכילה מועטת, והרי מוכח לכאורה דתוספות מפרשי הכי ההיא דכהנים אוכלים דמתני', דהא על הברייתא בסמוך דקתני מאימתי קורין שמע בערבין משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח, הקשו תוס' עני גופא מתי יתפלל, דהא אמרת זמן אכילתו היינו זמן ק"ש, וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל, וקשה אמאי נטרו בקושייתם ולא הקשו כזה ממש על מתני' דכהנים גופייהו מתי יתפללו, דהא אמרת זמן אכילתן היינו זמן ק"ש, ובפשוטו נראה דה"ט דבמתני' יש לפרש דהאי לאכול היינו אכילה מועטת, (ויהיה סייעתא להמג"א בהל' ק"ש סי' רל"ה דדייק מלישנא דהתוס' הנ"ל דדוקא סעודה

אסורה אבל טעימה שריא) אבל בברייתא לאכול פתו במלח ודאי משמע סעודה ממש וקשיא להו שפיר, וא"כ הו"ל להגמ' לומר דאגב אורחא קמ"ל דטעימה שריא, וזהו עדיף יותר לומר דאשמע לן במידי דעסיק ביה דהיינו בדיני ק"ש גופא, וגם דל"צ דאגב אורחא קמ"ל, דהא קמ"ל מידי דעדיין לא נשנית בשום מקום, דטעימה שרי.

ואולם מדלא משני הכי, משמע דבאמת לא ניחא לגמרא לומר דטעימה שרי, והוא דמלשון הברייתא (לקמן דף ד) כדי שלא יהא אדם בא מן השדה ואומר אוכל קימעא כו' ואח"כ אקרא ק"ש, משמע דאפילו קימעא דהיינו אכילה מועטת אסורה (וכמו שבאמת מדייק מזה התה"ד) והאי נכנסין לאכול דמתני' צ"ל דהיינו שאין להם עוד טומאה, ונכנסין לאכול היינו רשאין לאכול תרומה אבל אין אוכלין עד שיקראו ק"ש ויתפללו, (שוב ראיתי למרנא מוהר"ש איידלס שכתב דמש"ה לא הקשו תוס' על המתני' דיש לפרש לאכול היינו רשאין לאכול, ובאמת כפי מה שכתבתי בגליון המשניות דדקדוקו דהמג"א מלשון תוס' אינו מחוור אלא דגם להתוס' אסור בטעימה צריכין אנו לפירושו דמהרש"א).

וכיון שכן ניחא דבמערבא לא פשטו ממתני' משום דממתני' לחוד ליכא למפשט די"ל דמה דלא קתני להדיא משעת צאת הכוכבים לא משום דאתי לאשמעינן דכפרה לא מעכבא דמתני' מיירי בכהנים דלא מחסרא כפרה אלא דאתי לאשמעינן דטעימה מותר בזמן ק"ש דפשטא דלישנא לאכול היינו דבאמת אוכלין דטעימה שריא והיה מוכרח לצרף לזה הברייתא דאל יאמר אוכל קימעא דמיניה מוכח דטעימה אסור ונכנסין לאכול היינו רשאין, א"כ היה צריך למפשט ממתני' וברייתא יחד, לזה ניחא להו יותר למפשט מברייתא לחודיה דקתני סי' לדבר צה"כ דבזה ליכא למימר דמיירי בלא מחוסרי כפרה דא"כ לתני מזמן יציאת הכוכבים לחוד ולמאי תלי זמן ק"ש בהיתר אכילה דתרומה, דודאי לא אפשר דאתי לאשמעינן דטעימה מותר, דהא מלשון הברייתא זכאין לאכול ליכא למשמע מיניה הא דטעימה שרי דהא לא קתני אוכלין רק זכאין, אע"כ דאתי לאשמעינן דכפרה לא מעכבא [אב"ה עיין בחידושי' לקמן עירובין דף לא ע"ב]:

ולכאורה אין דברינו בגליון מספיקים להעמים כן בכוונת רש"י, דנראה דרש"י לא ס"ל לאסור טעימה, והוא דבמה דאיתא לקמן (דף ד' ע"ב) אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר"י דאמר ר"י איזהו בן עה"ב זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית, כתב רש"י מסייע ליה לר"י דאמר דערבית נמי ק"ש ואח"כ תפלה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ודלא כריב"ל דאמר תפלה ואח"כ ק"ש, מאריכות לשון זה משמע דלא הוי סיוע ממש דבעי שיסמוך גאולה לתפלה דלא נזכר זה בברייתא אלא דהוי לאפוקי דריב"ל דס"ל תפלות

באמצע תקנום, ואם איתא דרש"י ס"ל דמלשון אל יאמר אוכל קימעא משמע דאפילו טעימה אסורה והרי הטעם דטעימה אסורה הוא משום דק"ש דאורייתא [אאב"ה עיין במג"א סימן רל"ה מבואר דזהו הטעם] א"כ הו"ל לרש"י לפרש ברווחא דהכי אמרינן מדקתני אל יאמר אוכל קימעא כו' וקורא ק"ש ומתפלל דמשמע דאסור באכילת קימעא עד אחר התפלה, ואמאי נהי דקודם ק"ש אסור בטעימה דהוא דאורייתא, מ"מ בין ק"ש לתפלה יהא מותר בטעימה, אע"כ דצריך לסמוך גאולה לתפלה ואינו רשאי להפסיק ולטעום והוי סייעתא ממש לר"י וסוגיא כפשטו.

ולומר דס"ל לרש"י דאפילו קודם תפלה דרבנן אסור בטעימה, מנ"ל לרש"י כזה, ובפרט לפמ"ש בישוב קושיית הרז"ה דממתני' לחוד ליכא למפשט בעיא דמערבא, די"ל דמיירי בלאו מחוסרי כפרה ולאשמעינן דטעימה מותר הרי דיש מקום לומר דאפילו קודם ק"ש טעימה מותר, ורק מכח הוכחה מלישנא דברייתא דלא יאכל קימעא דטעימה אסורה, וכיון דמהברייתא לא מוכח רק דאסור לק"ש פשיטא די"ל דהדין דקודם תפלה דהוא דרבנן שרי, דפשיטא דיש חילוק גדול בין דאורייתא לדרבנן, כדמחלקין לענין אם התחילו בסעודה, דמפסיקין לק"ש ולא לתפלה, ה"נ י"ל לחלק לענין טעימה, ושפיר יש לפרש דמסייע ממש לר"י דגם בערבית צריכין לסמוך גאולה לתפלה:

וביותר דהא מוכח דטעימה קודם תפלה שרי, דהא קיי"ל לקמן (דף כח) ולית הלכתא כריב"ל דאמר כיון שהגיע תפלת מנחה אסור לו לטעום, הרי דקיי"ל דטעימה מותר, וע"כ טעמא דתה"ד דאוסר טעימה קודם ק"ש רק בק"ש דהוא דאורייתא:

אמנם מזה אין ראיה די"ל דהמג"א דנתן הטעם דק"ש דאורייתא, וכתב עלה דל"ל משום דאיכא אונס שינה דתוס' בסוכה (דף לח) דחו טעם זה ע"ש, ולענ"ד תמוהים דבריו דנהי דתוס' דחו היטב להך טעמא מדאמרינן בשבת דתפלת ערבית דכולה לילה זמנה אתי למפשע ולא משום אונס שינה, מ"מ הא עכ"פ אמרינן דתפלת ערבית חמור מתפלת מנחה כיון דכולה לילה זמנה אתי למפשע ה"נ י"ל לענין טעימה, דקודם מנחה הוא דשרי אבל קודם תפלת ערבית אסור, וכיון דליכא סתירה לדין זה י"ל דרש"י הוכיח כן דאם איתא דליכא טעמא אחרינא בברייתא דלא יאכל קימעא רק משום דק"ש דאורייתא יקשה לרב יהודה דס"ל לקמן (דף כא) דק"ש דרבנן אע"כ מוכח לר"י דאף בדרבנן אסור טעימה משום דכולה לילה זמנה, ובזה לא מצינו מאן דפליג, דאף למ"ד ק"ש דאורייתא י"ל כן [ואף די"ל דטעמא דברייתא דאוסר טעימה הוא משום זכירת יציאת מצרים שהוא דאורייתא לכ"ע י"ל למה שראיתי במשבצות זהב בפתיחה להלכות פסח, דהא דכתיב והגדת לבנך, הא בכל השנה צריך להזכיר יצ"מ בלילה ומה נשתנה

לילה זו, ותירץ דבעלמא מהני הזכרה בלב, אבל בליל פסח בעי' הגדה ע"ש. א"כ אמאי אוסר הברייתא לאכול קימעא הא בקל יכול להרהר ביצ"מ ויצא ידי דאורייתא ואח"כ יאכל קימעא, בשלמא אהא דאמרינן ספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר דיציאת מצרים דאורייתא לא קשיא דיהרהר ויצא ידי חובת דאורייתא דהא בלא"ה קשה אף אם אינו יוצא בהרהור הא פשיטא דנוסח הברכה לאו דאורייתא א"כ אמאי מברך מספק יזכיר יצ"מ בלא ברכה, וצ"ל דכל שיש עליו חיוב הזכרה מספק, אמרו חז"ל דיעשה הכל כאלו מחוייב בודאי, וחייבו להזכיר בברכה אבל הכא לענין אכילת קימעא אם איתא דטעימה אסור רק בדאורייתא שפיר קשה דיהרהר ביצ"מ ואחר יאכל קימעא אע"כ דגם בדרבנן אסור טעימה] ומה דקתני במתני' דשבת מפסיקין לק"ש י"ל ג"כ אף דהוי דרבנן מ"מ חמיר ממנחה משום דכולה לילה זמנה, ואתי למפשע, ומה דכתב רש"י בשבת במתני' מפסיקין לק"ש דק"ש דאורייתא י"ל דלפי סידור הגמרא שם קודם שחילקו שם בסברא זו דלילה חמיר דכולה לילה זמנה היינו צריכין לפרש משום דק"ש דאורייתא, ואף דקתני סתם מפסיקין לק"ש דמשמע אף דשחרית, היינו דבשחרית בלא"ה מפסיקין כיון דצריך להפסיק משום תפלה משום לא תאכל על הדם ממילא צריך ג"כ להפסיק משום ק"ש דהא צריך לסמוך גאולה לתפלה, (וכמ"ש במג"א ססי' ע') ובק"ש של ערבית מפסיקינן משום דכולה לילה זמנה, ומה דקתני ואין מפסיקין לתפלה, היינו אף לערבית אף דכולה לילה זמנה, י"ל דס"ל תפלת ערבית רשות דאין מפסיקין כדאמרינן שם למ"ד תפלת ערבית רשות לכי שרי המייניה לא אטרחוהו רבנן.

אמנם עדיין יקשה דמנ"ל לרש"י כן דלמא ס"ל להש"ס בהחלט דבדרבנן טעימה מותר דאף דכולה לילה זמנה אין זה מגרע לאסור טעימה שהוא מעט ולא אתי למפשע בשביל זה, ואין חילוק בזה בין מנחה לערבית, ואין ללמוד זה לאסור מדרבי יהודה, דסבר ק"ש דרבנן אמאי קתני בברייתא דאל יאכל קימעא. דלמא ס"ל לר"י כריב"ל דגם במנחה אסור טעימה אבל לדידן דלא קיי"ל כריב"ל ובמנחה טעימה מותר ה"נ בתפלת ערבית שרי וטעמא דברייתא דאל יאכל קימעא היינו דאנן קיי"ל באמת ק"ש דאורייתא ומסייע שפיר מברייתא דאינו אוכל קימעא קודם תפלה, היינו ע"כ דגם בערבית צריכין לסמוך גאולה לתפלה, ויהיה מוכח לכאורה ממה דלא רצה לפרש כן דלא ס"ל כתה"ד אלא דאל יאכל קימעא היינו סעודה ואין טעימה בכלל האיסור, ונסתרו דברינו בישוב דעת רש"י.

ואולי י"ל דר"י ס"ל דההלכה כר"י נגד ר"א דהוא רבו וקיי"ל ק"ש דרבנן, ושפיר י"ל דאוכל קימעא היינו טעימה, ומוכח דגם בדרבנן אסור טעימה כיון דכולה לילה זמנה, והוכרח רש"י לפרש במה דאמרינן מסייע ליה לר"י דהיינו לאפוקי מריב"ל דתפלות באמצע

תקנום אבל לענין מלתא דר"י דצריכים לסמוך גאולה לתפלה בערבית ליכא סייעתא.
והשתא י"ל דזהו טעמא דרבינו יצחק אלפסי ז"ל דפסק ק"ש דאורייתא, (ולא פסק כר"י דהוא רבו דר"א) והיינו דהרי"ף ס"ל במה דאמרינן מסייע ליה לר"י היינו סיוע ממש דצריך לסמוך גאולה לתפלה דערבית מדלא שרי לאכול קימעא קודם תפלת ערבית, ומוכח מזה דס"ל לסתמא דתלמודא דמשום תפלה לחוד היה מותר טעימה. ולזה יקשה לר"י דאמר ק"ש דרבנן מברייתא זו, דאוסר טעימה קודם ק"ש. וע"כ צ"ל דר"י ס"ל כריב"ל, דגם במנחה טעימה אסור, א"כ לפ"מ דקיי"ל דלא כריב"ל דבמנחה טעימה מותר גם בתפלת ערבית טעימה מותר, והברייתא דאוסר טעימה משום ק"ש, ואח"כ בין ק"ש לתפלה אסור משום סמיכת גאולה לתפלה, ומוכח דקיי"ל ק"ש דאורייתא.
ומיושב בהכי הא דאמרינן מסייע ליה לר"י, ולא אמר תיובתא דריב"ל, והיינו דבשורש הדין קדימה ליכא קושיא על ריב"ל מהברייתא די"ל דטעמא דריב"ל דס"ל כר"י דזמן תפלת ערבית מפלג המנחה ואילך, אבל ק"ש זמנה בזמן שכיבה כמ"ש הרא"ש וא"כ קדים חיובא דתפלה לחיובא דק"ש. מש"ה ס"ל דתפילה קודם לק"ש והברייתא מוקי לה כרבנן דזמן תפלה דערב בתחלת לילה וחיובא דשניהם באים כאחד. וק"ש קדים דהוא דאורייתא, ואי דמוכח מהברייתא דגם בלילה יש חיוב סמיכת גאולה לתפלה וממילא לכ"ע צריך שתקדום ק"ש לתפלה, י"ל דריב"ל לשיטתיה דבתפלת מנחה אסור טעימה, א"כ טעמא דברייתא דלא אוכל קימעא דטעימה אסור גם לתפלה, ואין ראיה לדין סמיכת גאולה לתפלה, ולזה קאמר רק דמסייע לר"י היינו דלפי ההלכה דקיי"ל דטעימה מותר קודם תפלת מנחה מוכח שפיר מהברייתא מדאסור אכילת קימעא אחר ק"ש קודם התפלה ע"כ משום חיוב סמיכת גאולה לתפלה:

דף כג:

גמרא ת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו כו' ויתפלל, ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי. טעמא דכלהו משום שמא יפלו מידו, אבל משום חשש שמא יפיח ליכא בשינת עראי, דהא כשהם על ראשו מותר לישן שינת עראי, כדאיתא בפ"ב דסוכה (דף כו ע"א) והכא דקתני ולא ש"ע מוקי כשהם בידו.
ורש"י ז"ל פירש כאן ולא יישן בהם שמא יפיח, ופירושו תמוה לי:

דף כח.

תד"ה כדמתרגם כו' שהרי אין להן תשלומין. קשה לי הא גם באיחר תפלת המוספין לר"י עד אחר ז' שעות אין לו תשלומין כמו דלדידן דתפלת מוספי' כל היום אין להם תשלומין בערבית כמ"ש התוס' לעיל (דף כו ע"א) דהאיך יקרא הקרבנות וכבר אמר זמן מוסף, ה"נ לר"י דאחר שבע עבר זמן הקרבת מוסף:

דף לה.

גמרא, חד תני כרם רבעי [אבל שאר אילנות אינן בתורת רבעי] וחד תני נטע רבעי. כתבו בתוס' ועתה קיי"ל דרבעי נוהג אף בח"ל מיהו בכרם נוהג ולא בשאר אילנות דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל. אולם הרב רבינו יונה בסוגיין כתב להוכיח מסוגי' קדושין דכללא דכל המיקל בארץ כו' לא אמרינן אלא היכא דאתמר, בערלה ובמעשר אבל לא ברבעי וכלאים. ותמיה לי מסוגי' דשבת (דף קלט ע"א) גבי כשותא בכרמא פריך ולשלח להו כדר' טרפון דתני' כישות ר"ט אומר אין כלאים בכרם וקיי"ל כל המיקל בארץ כו' ובתוס' שם הקשו מההוא דקדושין וחלקו דדוקא לענין איזה מין נקרא פרי להתחייב בערלה וכלאים אמרינן כל המיקל כו' אבל לענין חיוב הכלאים אם דוקא בשעורה וחטה וחרצן במפולת יד בזה לא אמרינן כל המיקל, ודברי רבינו יונה קשים לי מאוד:

דף לה:

גמרא, (מ"ש יין דקבעו לי' ברכה בפני עצמו, אילימא משום דאשתני לעלוי') והרי שמן דאשתני לעלויה ולא אישתני לברכה. הא דלא פריך בלא"ה ממתני' דקתני על פירות האילן הוא אומר בורא פה"ע חוץ מן היין ולא קתני חוץ מן היין והשמן היינו משום דדלמא בשמן ליכא ברכה כלל דאזוקי מזיק כדפרכינן לקמן. אולם ק"ל כיון דבאמת לא משכחת ברכה בשמן כ"א ע"י אניגרון ולרפואה, א"כ דלמא מה"ט לא קבעו עליו ברכה חשובה כ"כ, דהרי הס"ד הי' דלא לברך עלי' כלל כיון דהוא לרפואה, אלא דמסיק כיון דאית לי' הנאה מיני' בעי ברוכי, אבל מ"מ י"ל נהי דמברך מ"מ אינו חשוב, לקבוע לברכה ביחוד:

גמרא, אילימא דקשתי ליה משתי אזוקי מזיק לי' (דתני' השותה שמן של תרומה משלם את הקרן מטעם מזיק ואינו משלם את החומש, דכי יאכל כתיב גבי חומש וזהו מזיק). הרצון בזה, דסברא הוא דעל מה שמזיק לגופו ומרצונו ומדעתו מזיק לעצמו לא תקנו לברך עליו, ולתת הודיה להשי"ת, והראי' מתרומה הוא רק על היסוד דשתיית שמן מזיק.

ומדברי רש"י ז"ל שכתב וגבי ברכה ואכלת כתיב, וכתב עוד דתניא דלאו בר אכילה הוא, משמע דמפרש דש"ס מדמי כי היכי דמזיק לגופי' אינו בכלל כי יאכל קודש, ה"נ אינו בכלל ואכלת וברכת. ועל פירושו קשיא לי, דהא מבואר בפסחים (דף כד ע"ב) דכל משקין היוצאין מפרי הוי שלא כדרך אכילתן עיי"ש, וכיון דחזינן דמברכין על מי פירות שהכל, ע"כ דאף שלא כדרך אכילתן מברך עכ"פ, וכיון שכן מה פרכינן, הא י"ל דאוכל דבר המזיק לו הוי בכלל שלא כדרך אכילתן, ובתרומה דבעי כדרך אכילתו כמ"ש תוס' להדיא פסחי' (דף כו ד"ה שאני היכל) מש"ה פטור מחומש, אבל מ"מ ברוכי מברכין עליו, כמו דמברכינן על מי פירות:

דף לו.

גמרא קמחא דחיטי וכו' ע' ברשב"א שכתב לדעת הרי"ף פליגי בקמח ממש ופסקי' כר"נ. אבל בקמח קליות לא פליגי דמברך בפה"א דהא לית ליה עלויא אחרינא בפת שא"א לעשות ממנו פת. אבל בשערי אף בקמח קליות מברך שהכל כיון דקשה לקוקיאני ע"ש. **לפ"ז** קשה לי מאי פריך הש"ס וכי אית ליה עלויא וכו' מאי לאו דחטי בפה"א. ומדחיק לשנויי דה"ה חטי ונקט שערי לרבותא. ולא משני בפשוטו דבאית ליה עלויא אחרינא מברך שהכל והתם מיירי בקמח קליות דליכא עלויא אחרינא. ובשערי שהכל דקשה לקוקיאני. וצ"ע.

ובאמת לא ידעתי מנין זה להרשב"א דאפשר באמת בקליות אף בשערי בפה"א דקשה לקוקיאני לא אלים למגרעה בברכה רק בקמח ממש לר"י שפיר יש חילוק בצירוף דאין דרך אכילה בכך ועיין. וכן פשוט בפת שעורים דלא מגרעי' בברכה מטעם דקשה לקוקיאני. ויותר נראה דגם לר"י דדוקא קתני שעורי' נמי לאו מטעם דקשה לקוקיאני רק דקמח שעורים לא חשיב. ע' ברש"י ד"ה מאי וכו'. ועיין:

דף לו:

גמרא, רב נחמן (דאוסר קליפי תמרה דערלה ' משום שומר לפרי אף דליתא עליו בשעת גמר פרי) סבר לה כר' יוסי דסמדר אסור משום פרי (לפיכך גם שומר שלו חשוב שומר בעודו בוסר, ורב דמתיר בצלף של ערלה לאכול את הקפריסין סובר כרבנן דר' יוסי ולא חשיב שומר עד שיהיה בשעת גמר פרי). קשה לי דהא לישנא דרב זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין משמע דפירי עודו בקפריסין, והא כשהפרי עודנו בקפריסין לא

נגמר פריו, והאביונות עצמן נמי יהיו פטורים מערלה כמו סמדר לס"ד דהשתא דפליגי רבנן על ר"י גם בשאר אילנות:

תוס' ד"ה כל, וכן כשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם עושים לסעוד הלב צריך לברך בורא מיני מזונות (כדין כל שיש בו מז' המינים), ואם לדבק בעלמא א"צ לברך בורא מ"מ (לישנא קייטא הוא במה דנקטו אינו צריך הא אף אינו רשאי לברך בורא מיני מזונות דהוי כמברך על שקדים במ"מ דאינו יוצא בזה וברכה לבטלה הוא) וטוב להחמיר ולגמוע תוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ויפטור ממנה. לא זכיתי להבין, דהא אוכל שקדים באמצע הסעודה אינו נפטר בברכת המוציא כדלקמן (דף מא ע"ב):

דף לז.

גמרא, ותיובתא דרב ושמואל תיובתא (דאית להו דאורז ודוחן אין מברכין עליהן בורא מיני מזונות, דהא בברייתא תנינן הכוסס את האורז מברך עליו בפה"א, טחנו אפאו ובשלו וכו' מברך במ"מ):

בתוס' כתבו דאתותבו באורז אבל אדוחן לא הוי תיובתא, וכ"כ הראשונים דבדוחן הלכתא כוותייהו. ותמיהני הא בברייתא דבסמוך קתני כל שאינו לא מז' המינים ולא מין דגן כגון פת אורז ודוחן רג"א ברכה אחת מעין ג' וחכ"א ולא כלום, הרי נשמע דר"ג ס"ל דגם אדוחן מברך מעין ג', וממילא מברך בתחילה במ"מ, דהא ליכא ברכה מעין ג' אלא היכא דמברך תחילה במ"מ כש"כ התוס' בשמעתין (ד"ה הכוסס חטה), ומדרבנן ליכא ראי' דפליגי בזה על ר"ג, דהא אפילו באורז דוודאי מברכין מ"מ ס"ל דבסוף ולא כלום, א"כ לא מצינן מאן דפליג על ר"ג לענין ברכה בתחילה בדוחן דמברך במ"מ, והוי לן לפסוק כמותו:

שם תוס' ד"ה הכוסס, ובירושלמי יש שגם האמוראים מסופקים בזה, (בז' המינים היכא דבתחילה מברך עלייהו בפה"א אם תקנו לברך אחריו ברכה מעין ג' על האדמה ועל פרי האדמה או דמברך רק בורא נפשות רבות) דקאמר הדין דאכל סולת (פירוש קליות) מאי מברך בסופה ריי"א לא אכלינן סולת מן יומא. קשה הא יכול לאכול סולת ע"י שיאכל פ"ע ממין ז' דמברך עליו ברכה מעין ג' על הארץ ועל פה"ע, ויכלול בו על האדמה ועל פרי האדמה, וגם יאכל דבר שברכתו לאחריו בורא נפשות ויצא ממנ"פ לפטור הסולת. וראיתי להתה"ד שהביא ראי' מכח קושיא זו דאין לכלול בברכה מעין ג' דבר שמסופקים בו, כגון ששתה משקה ואינו יודע אם ברכתו על הגפן או בורא נפשות. לא יאכל דבר שברכתו על העץ ולכלול בו על הגפן, (וכן הובא להלכה בש"ע א"ח סס"י ר"ט). ונראה

דאין ראיה מכאן, דהא בטעה והזכיר מאורע שאר הימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסק (וכמבואר בש"ע סוף סי' ק"ח) הרי כיון דנוסחא זו יש לה עיקר באיזה זמן לא הוי הפסק אף שלא בזמנה, וא"כ שפיר יש לחלק דבההיא דסולת אי אפשר לכלול על האדמה, דאם לא תקנו כלל לברך על האדמה ואינו מאורע בשום פעם הוי הפסק באמצע ברכה דמעין ג', משא"כ בדינא דתה"ד י"ל דיכול לכלול מספק על הגפן, ולא הוי הפסק כיון דהוא מאורע בשותה יין:

דף לז:

תד"ה חביצה כו', היינו פירורים הנדבקים. קשה לי עדיין איך יתורץ קושייתם, דמאי פריך מלקט מכולן דלמא מיירי בפרורים בעין בלי דיבוק מרק דודאי מברך המוציא כמ"ש הרא"ש, ואי דא"כ מאי קמ"ל א"כ גם לרש"י י"ל דס"ל להגמרא לסברא פשוטה דדיבוק אינו מגרע כלל, וליכא חידוש בזה כלל, אע"כ דמיירי בבישול:

בסופו, מפני שנחלקו האמוראים בזה:

לא זכיתי להבין במה נתיישב הקושיא, הא נתאלם הקושיא על מאן דמחייב התם והרי קושי' רבינו יונה הי' דפשיטא דפטור וא"כ עדיין יקשה על מאן דמחייב התם.

שם ד"ה שתיתא כו'. דהא אמרינן כל האוכלים כו'.

ק"ל דלמאי צריכים לראי' זו שאינה חזקה כ"כ, הלא הדבר מפורש לעיל דשותה שמן בחושש בגרונו דמברך בורא פרי העץ, וצ"ע:

דף לח.

גמרא, ת"ר מהו אומר המוציא לחם מן הארץ, ור' נחמי' אומר מוציא לחם. (אבל) המוציא דמפיק משמע (שעתיד להוציא), כתב רש"י ז"ל והמוציא לך מים, עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר. תימא דמה יעשה ר"נ בקרא (ויקרא י"א:מ"ה) המעלה אתכם מארץ מצרים, וכן (ויקרא כ"ב:ל"ג) המוציא אתכם מא"מ, דבהנך ע"כ דאפיק משמע ועי' בפ' עושין פסין (עירובין דף יט ע"א):

דף לט.

רש"י, ד"ה דורמסקית א"כ הוי ברכתו בפה"ע, תימא הא גם בפה"א עדיף מן שהכל אלא דהמברך סבר דשלקות מברך שהכל, וא"כ גם בשלקות פרי העץ ברכתו שהכל, כמבואר בסוגיין גבי זית מליח, דאם שלקות שהכל גם בזית מליח שהכל.

תד"ה, נתן בר קפרא כו' הן בפירות הן ביין. ק"ל דלענין פירות אין נ"מ בין זמן הש"ס לבין זמן שלנו דהא לל"ק דלקמן בפרקין (דף מג ע"א) שאר דברים חוץ מפת ויין לא בעי הסיבה, ולאידך לישנא בשאר דברים לא מהני הסיבה:

דף לט:

גמרא, היכא דאיכא כהן כ"ע ל"פ דחשוב עדיף (וכי איכא חצי בצל גדול ובצל קטן שלם תורמין מן החצי גדול). דע"כ לא אמר ר"י בהביאו לפניו פתיתין ושלמים דמברך על השלמים, אלא כששניהם בגדר אחד אז מעלת שלמה עדיף ממעלת גדול, אבל היכא דגדרן חלוק כמו פרוסה של חטין ושלמה של שעורין, אין מעלת שלמה חשיבא לגבי חשיבותא דחטין דאקדמי' קרא, וה"נ הבצל גדול טעמו יותר טוב מקטן, וכיון דבתרומה כתיב את כל חלבו ממנו, הוי כמו מעלת חטין דאקדמה קרא, וכדאסברו בתוס' מה דבעי בגמרא לומר דפרוסה של חטין ושלמה של שעורין תלוי בפלוגתא דחצי בצל גדול. ודברי התוס' במה שהקשו על חצי בצל גדול מן פתיתין ושלמים, לא זכיתי להבין, וה' יאיר עיני העורות והיו למאורות:

דף מה.

מתניתין, אכל טבל, בהרא"ש כתב ר"מ ז"ל שאינו מברך עליו תחילה וסוף, והראב"ד השיג עליו דרק אין מזמנין עליו אבל ברכה תחילה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנו, וכתב הרא"ש עלה ונ"ל כדבריו מהא דאמרינן בפרק הגוזל הרי שגזל סאה חטים טחנה אפאה והפריש ממנו חלה אין זה מברך אלא מנאץ, משמע שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוץ, עכ"ל. וקשה לי דאיך אפשר לדייק מלשון זה דאינו מברך אלא מנאץ דחייב לברך אלא שברכתו ניאוץ, הא למה דקאמר אביי בב"ק דטעמא דראב"י דס' שינוי אינו קונה, א"כ ממילא אסור לו לברך דהא כיון דלא קנאו הוי כנוטל חלה מעיסה אחרת דלא הוי חלה כלל, גם אף למה דדחינן שם דס' שינוי קונה אלא דהוי מצוה הבאה בעבירה, הא מ"מ משום מה"ב לא יצא ידי מצוה ואין שייכות ברכה בזה ואף למ"ש תוס' רפ"ג דסוכה דדחויי בעלמא הוא דהיכא דקנה קודם המצוה לא מקרי מה"ב, הא מ"מ לפי הדחויי דגם זהו הוי מה"ב ממילא אינו רשאי לברך, וא"כ לאידך תירוצא דתוס' שם, דברכה שאני דאיכא בי' הזכרה לש"ש, דבזה י"ל דמברך כיון דיצא ידי מצוה אלא דהוי ניאוץ, מ"מ ליכא ראי' מלשון זה דאינו מברך אלא מנאץ דחייב לברך דהא עכ"פ לאביי דסבר דהטעם דשינוי אינו קונה אינו מברך היינו אינו רשאי לברך ודלמא גם

לפי טעמא דמה"ב הוא כן. גם לפי ההנחה זו דלא הוי מה"ב ממש כיון דנקנה לו קודם המצוה ממילא ליתא לראיית הרא"ש דהתם דבשעת הפרשת חלה כבר נסתלק העבירה מש"ה מברך דהוי רק גנאי להזכיר ש"ש עליו, אבל הכא באוכל טבל בעידן האכילה הוי העבירה י"ל דאינו מברך כלל וצ"ע:

דף מח.

גמרא אמר ר"ח בר אבא אמר ר"י לעולם אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן. כתב רש"י אף דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא, מ"מ מפיק למי שאכל כדי שביעה שיעורא דאוריית' דמחויב מדרבנן מחויב בדבר קרינן בי', ואינו דומה לקטן שהגיע לחינוך, דהאי אף מדרבנן לא מחויב, אלא דהחיוב על האב לחנכו. תימא איך מספיק זה, הא בפרק מי שמתו (דף כ' ע"א) איתא ג"כ לעניין אשה דאם מחוייבת בבהמ"ז רק מדרבנן אינה מוציאה לדאורייתא:

דף מט.

גמרא, חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות, וחד אמר אינה צריכה מלכות, מ"ד צריכה מלכות קסבר הטוב והמטיב דרבנן ומ"ד אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא היא (ומברכת הארץ הוא והוי ברכה הסמוכה). וה"ה נמי דאינה פותחת בברוך כן כתבו התוס' ורש"י פי' דמ"מ פותחת בברוך לפי שפתיחתה היא חתימתה. וקשה לי על פירושו מדאמרינן לעיל (דף מו ע"א) תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בברוך ואינו חותם בברוך, כדתניא הטוב והמטיב פותח בברוך, והרי לרש"י גם למ"ד דאורייתא פותח בברוך וממלכות לא נזכר בברייתא:
גמרא אמר רבב"ח אמר ר' יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות, מה קמ"ל. קשה לי, הא באמת פליגי בזה לעיל בן דוסתאי ורבנן אי צריכה מלכות או דהוי ברכה הסמוכה, א"כ טובא קמ"ל ר' יוחנן:

דף מט:

גמרא, אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה [והיינו דת"ק אית לי' דמזמנין עד כביצה ור' יהודא סבר עד כזית.] כתבו בתוס' וקי"ל בכזית דלפ"מ שמחליף ר' יוחנן קאמר ר' יהודא בכזית, ור"מ ור' יהודא הלכה כר"י וגם לאביי דלא מחליף כו' מ"מ הכא קיי"ל כר"מ דהא קאי ר' יוחנן בשיטתו לעיל דאינו מוציא רבים ידי חובתו עד שיאכל כזית. תימא לי

מה זה ראי' הא ר"י סבר דמוחלפת השיטה, ולדידי' סובר ר' יהודא בכזית, מש"ה פסק כן דר"מ ור"י הלכה כר"י אבל לאביי י"ל דבעי כביצה דהלכה כר"י נגד ר"מ ומה ראי' מדר"י לאביי:

תוס' ד"ה ר"מ סבר וכו' ולענין שתי' אומר ר"י דיש להחמיר ולברך [אפילו בפחות ממלא לוגמיו, ואינו דומה ליוה"כ דבעי ככותבת]. קשה לי איך שייך להחמיר ולברך, דאם הוא ספק אינו רשאי לברך כמו כל ספק ברכות, ועיין במג"א [סי' ר"ט ס"ק ג'] שהקשה כזה על תוס' ברכות [די"ב ע"א] ובתשובה כתבתי ליישב קושיי' המג"א אבל בכאן ישאר התימה: אב"ה איתי להציג קצת ממה שראיתי כתוב מאמ"ו ני' בגליון רבינו יונה ברכות וסדר הדפין הוא באלפסי דפוס א"ד:

דף נד.

תד"ה ואימא בי עשרה ותרי רבנן וכו'. ועבד לחומרא ואפילו ליכא תרי רבנן וכו'. ולא ידעתי מקום לפרש כוונת התוס' דמה חומרא היא זו ולברך בלא תרי רבנן הלא דכל ספק ברכות אזלי' לקולא ולא מברכי' מספק לא תשא. ואם דעת התוס' דלשון הש"ס צריך לאודוי' בפני עשרה וכו' היינו לכתחלה אבל אם אינו מוצא מברך אף בפחות מעשרה. ע' בטור ובב"י (סי' רי"ט) א"כ מכ"ש דיותר קשה כיון דכל הפלפול אם צריך לכתחלה לטרוח למצוא עשרה ותרי רבנן א"כ הו"ל למיפרך לחומרא דצריך לטרוח על עשרה ותרי רבנן. ונראה שזהו כוונת הרא"ש והטור דאזלי לחומרא ובעי תרווייהו ע"ש.

ולכאורה קשה מה חומרא היא לו הלא אינו מברך. ואף דהדין נכון דמספיקא ברכות אינו מברך. מ"מ קולא נקראת כמ"ש כל הפוסקים ספק ברכות להקל. ועיין בא"ר (סס' ר"ט). ולזה נראה דכוונת הרא"ש והטור דכל הפלפול הוא לכתחלה. אבל בדיעבד אם אינו מוצא יוד ג"כ מברך. וכמו שנראה דעת הטור להמעיין שם. וא"כ שפיר כתב דאזלי' לחומרא דצריך לטרוח אחר עשרה ותרי רבנן. אולם דברי תוס' עדיין צריך לע':